Incursiuni la originea publicisticii româneşti: Gh. Asachi şi B.P. Hasdeu

Diana DARABANĂ*

Key-words: *political journalism, article, subject, form, stylistic marks, argumentation*

Secolul al XIX-lea reprezintă o perioadă în care se produc ample schimbări atât în plan social, politic şi economic, cât şi în plan cultural. Modificările din plan social, politic şi economic se reflectă în plan cultural, iar cele mai evidente transformări sunt determinate de tendinţa de sincronizare cu spaţiul cultural occidental. Apar domenii noi, iar cele deja existente sunt aduse la nivelul din occident. Un loc aparte îl ocupă publicistica, întrucât aceasta se conturează şi se dezvoltă în secolul al XIX-lea, reflectând multitudinea de transformări şi devenind o punte de legătură între decidenţi şi societate.

> Gazetăria politică românească a apărut în jurul lui 1848, deşi cu numeroase piedici, puse de cenzurile imperiale: rusească şi austriacă. A luat avânt în scurtul interval al revoluţiilor, mai ales în Muntenia, după care revoluţionarii-jurnalişti s-au mutat pe malurile Senei. Acolo au putut să continue, în condiţiile severe ale exilului, activitatea începută în ţară. După încheierea *războiului Crimeii*, când s-a produs o relaxare a condiţiilor impuse de cenzură, a început să apară şi să se dezvolte adevăratul jurnalism politic naţional, ai cărui exponenţi au fost Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Bolliac, Grigore Bosueceanu, Radu Ionescu, Bolintineanu, Ion si Pantazi Ghica s.a. Va urma cea de a doua perioadă, de elan şi de consolidare, începută îndată după 1877 şi marcată de nume precum Mihai Eminescu, B.St. Delavrancea, T. Maiorescu, I. Slavici, D. Aug. Laurian, Al. Vlahuţă, A. Bacalbaşa, C. Mille, Eugen Brote, N.T. Orăşanu, Iosif Vulcan şi mulţi alţii (Mănucă 2003: 48).

Primele ziare româneşti apar aproape simultan în cele două Principate, în 1829: „Curierul românesc" al lui Heliade Rădulescu, în Ţara Românească, şi „Albina românească" a lui Gh. Asachi, în Moldova. Potrivit lui Nicolae Iorga, considerentul apariţiei primelor ziare româneşti era fundamental cultural şi îl reprezenta „existenţa unei prese pentru toate naţiunile cultivate din lume şi importanţa ei pentru fiecare" (Iorga 1922: 44) De aici derivă o trăsătură evidentă a acestor publicaţii: tendinţa de a acoperi în paginile lor zone cât mai vaste, rezultând astfel un amestec de informaţii din toate sectoarele vieţii: social, economic, cultural, politic. Această stare de lucruri este subliniată şi de N. Iorga, cu referire la „Albina românească" a lui Asachi :

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași, România.

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)

> […] programul este şi aici foarte vast: întâiu *novităţile* şi *buletinele de la teatrul războiului, lucruri oficiale sau poruncile ocârmuirii şi veşti despre negoţ*; dar ele nu sunt primite în corpul gazetei, ci sunt exilate în suplement. (...) Coloanele foiii vor coprinde însă *culegeri istorice, literare, morale, filologice* precum şi tot felul de ştiri privitoare la *economia câmplului supt toate raporturile, pentru folosul moşinaşilor şi posesorilor precum şi reţete cu privire la bolile vitelor* (Iorga 1922: 46).

Aşa cum se observă, primul ziar din Moldova şi fondatorul său încearcă să acopere o arie cât mai cuprinzătoare de aspecte ale vieţii care să solicite interesul cititorilor vizaţi. Publicaţia pare a fi mai degrabă un amalgam de ştiri din toate sectoarele vieţii, cu accentul pus însă pe dimensiunea culturală. În paginile „Albinei" îşi găsesc locul traduceri din scrierile vremii şi încercări literare autohtone.

Caracterul prolix al primului ziar modovenesc este determinat şi de contextul apariţiei acestuia: pe de o parte inexistenţa modelelor, pe de altă parte, situaţia istorico-politică a Moldovei, aflată la vremea respectivă sub dominaţie rusească. Ambele elemente ale contextului au contribuit decisiv la structura publicaţiei. Primul, inexistenţa modelelor, face ca „Albina românească" să încerce să găsească singură o structură şi un limbaj adecvate publicului vizat. Dificultatea este evidentă, deoarece, pe de o parte nu se cunoaşte interesul posibililor cititori pentru o temă sau alta, pe de altă parte, fiind primul ziar în limba română apar numeroase alte probleme care ţin mai ales de lipsa exerciţiului de a scrie în limba română: inexistenţa unui limbaj specific temelor abordate, probleme de lexic, fonetică, sintaxă, adaptarea limbii vorbite la rigorile limbii scrise etc. „Mai ales în articolele de ziar, limba e mai neîngrijită, formele nesigure mişună, grecismele se strecoară pretutindeni (...) şi un fonetism specific moldovenesc" (Lovinescu 1927: 158). La aceasta se adaugă şi faptul că nu exista o delimitare foarte clară între domenii, iar transmiterea informaţiilor era destul de dificilă, întrucât mijloacele necesare erau inexistente.

Contextul istorico-politic al Moldovei face ca

> „Albina" să nu poată fi decât un organ de înregistrare (...) idealul ei nu putea fi decât limitat la o bună stare economică şi culturală în cadrele unei legalităţi care nu pricepea noile idei revoluţionare (Lovinescu 1927: 159).

Încă de la început, faptul că Asachi doreşte să înfiinţeze un ziar în limba română nu este văzut cu ochi buni de conducerea rusească, iar acesta se vede nevoit să facă o serie de compromisuri şi să se supună unei cenzuri riguroase. Această stare de lucruri este evidentă la o analiză atentă a paginilor ziarului în care nu prea se regăsesc ştirile politice, iar dacă apar, acestea sunt „riguros controlate şi numai din afară şi de cât mai departe" (Lovinescu 1927: 161). Dacă ne raportăm la problemele de politică internă, acestea se reduc doar la simple consemnări scoase din „ziare oficiale şi semioficiale, mărginindu-se la fapte interesante, la buletinele armatei" (Lovinescu 1927: 161).

Articolele lui Asachi nu au o structură complexă. Cel mai adesea, acestea sunt ştiri scurte care consemnează un eveniment sau altul, iar „senzaţionalul şi polemica sunt eliminate din paginile revistei «Albina»" (Andriescu 1979: 27). Subiectul lor este, aşa cum am menţionat mai sus, destul de variat, vizând o arie extrem de largă de sfere ale vieţii româneşti. Din această arie sunt evitate subiectele cu temă politică, fapt determinat de cenzura impusă de Rusia sub al cărei protectorat se afla Moldova

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)

începutului de secol XIX. De aceea nu se poate vorbi despre un sistem de strategii argumentative şi persuasive. Elementele ce dau individualitate publicisticii lui Asachi ţin de limbaj, de încercarea acestuia de a găsi expresia potrivită, de asocierile pe care le face între termenii vechi, arhaici şi cei noi, chiar de crearea de noi cuvinte:

> Aşadar, putem trage concluzia cu privire la limba scriitorului nostru, că Asachi a fost un *arhaisant*, adecă un partizan al împrospătării cuvintelor vechi bisericeşti, un *analogist*, adecă un partizan al formării cuvintelor noi din însuşi sânul limbii române prin analogie, un *italienisant* atunci când limba veche nu era îndestulătoare şi în ceea ce priveşte mai ales fonetismul şi lexicul un *moldovean* sistematic (P.V. Haneş, apud Lovinescu 1927: 155).

Spre deosebire de predecesorul său, B.P. Hasdeu operează o selecţie a temelor în funcţie de domeniile existente în perioada sa, în paginile aceleiaşi reviste sau chiar în reviste diferite („Columna lui Traian", revistă de atitudine literară, „România", publicaţie care prezintă situaţia politică, economică socială etc.). Nemaifiind aceeaşi situaţie istorico-politică, B.P. Hasdeu nu mai este obligat să facă aceleaşi compromisuri. De aceea în paginile revistelor sale găsim numeroase articole politice sau chiar publică reviste a căror dominantă este politică:

> Un ecou deosebit în cadrul publicaţiilor politice îl stârniseră ziarelelui B.P. Hasdeu, „Traian" şi „Columna lui Traian", în paginile cărora publicistul incisiv şi talentat susţinea o rubrică întitulată chiar „Politica", promotoare ale intereselor naţionale. Publicaţiile lui Hasdeu se opuneau conservatorismului, cosmopolitismului şi politicianismului dinastic (Lovinescu 1927: 58).

Situaţia politică internă şi cea internaţională ofereau publicistului numeroase subiecte pentru articolele sale: apariţia şi consolidarea partidelor liberal şi conservator, conflictele interne dintre conservatori şi liberali, influenţa exercitată de Marile Puteri asupra Principatelor, conflictele şi interesele Marilor Puteri etc.,

> convins că are puncte de vedere originale şi, mai ales, utile intereselor naţionale, a căror comunicare nu putea suferi amânare. Este motivul principal pentru care Hasdeu a înfiinţat o sumedenie de gazete, cu periodicităţi variate, cu titluri diverse şi perioade de apariţie, în genere, scurte. Trimestriale, lunare, bilunare, săptămânale sau la întâmplare (cum dădea Domnul) – cam aşa au apărut cele mai multe: „Aghiuţă", „Columna lui Traian", „Satyrul", „Foaia Societăţii «Românismul»" (Mănucă 2003: 49).

Complexitatea vieţii politice şi profilul de scriitor enciclopedic determină complexitatea articolelor lui Hasdeu. De fapt,

> de numele lui Hasdeu, dar cu deosebire al lui Eminescu se leagă articolul de presă. (...) Articolul de presă – modalitate publicistică de tratare în ziare şi reviste a unei teme politice, economice, sociale, istorice, ştiinţifice sau culturale, prin descriere, comentariu, interpretare sau interogare asupra temei în discuţie. Odată cu Hasdeu, Eminescu, Slavici şi Caragiale articolul de presă suie trepte superioare, specializându-se, având noi atribute militante, iar stilistic particularizându-se în funcţie de temă, temperament şi de idealul filosofic al fiecăruia (Vişinescu 2003: 68)

Problemele avute în vedere de publicistul scriitor sunt numeroase, însă „ceea ce aduce nou B.P. Hasdeu în publicistica vremii este faptul că subsumează cotidianul celor două principii care l-au călăuzit toată viaţa: *românismul şi*

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)

democraţia" (Râpeanu 2008: 111). Complexitatea temelor abordate necesită un aparat argumentativ perfecţionat şi ne permite identificarea unor mărci stilistice specifice publicistului Hasdeu. Privită din acest punct de vedere, publicistica lui Hasdeu se întâlneşte cu publicistica eminesciană prin raportarea la istorie şi construirea unor argumente pertinente bazate pe fapte şi documente istorice, însă se şi diferenţiază de aceasta prin reconsiderarea rolurilor tuturor păturilor sociale şi prin independenţa totală faţă de o ideologie politică sau alta (conservatorism sau liberalism):

> Hasdeu s-a folosit frecvent în gazetărie de perspectiva oferită de informaţiile istorice, întâlnindu-se, aici, cu Eminescu. De care se deosebeste, însă, radical, prin faptul că, nefiind nici conservator, nici liberal, se situează, ca urmare a întâietăţii acordate istorismului, în spiritul epocii respective. Elocvent este articolul *Cine a făcut pe 1848*?, în care se limpezeşte contributia fiecăreia din cele trei mari provincii româneşti la mişcările revoluţionare din acel an. Tot spre deosebire de Eminescu (iniţiator şi susţinător al teoriei „păturii superpuse"), Hasdeu nu şi-a întemeiat concluziile politice pe teoria straturilor.
>
> Copleşitoarele informaţii istorice îl ajută, în schimb, pe Hasdeu să intervină cu argumente cât se poate de rezistente mai ales în gazetăria de ordin cultural, dar cu ecouri asupra celei politice. (...)
>
> Aşadar, avântul pamfletarului este supravegheat şi temperat, de deontologia omului de ştiinţă, care domoleşte pornirile prea belicoase şi conferă o anume notă de calm intervenţiilor politice. Totuşi, iritările subiective nu lipsesc (Mănucă 2003: 50).

Astfel, raportarea la istorie adaugă articolelor sale o dimensiune ştiinţifică, publicistul apelând, nu de puţine ori, la rigurozitatea demonstraţiei pentru argumentarea unui punct de vedere sau a unei situaţii. Ca şi în cazul lui Eminescu, demonstraţia este subsumată actului argumentativ, devenind una dintre strategiile argumentative utilizate de jurnalist:

> Apoi două adeverinţe de la văduva pretendintelui, doamna Anna, pentru câte 15 florini: una din 20 genariu şi cealaltă din 1 decembrie 1569. De aci înainte un altu codice analog, nr 1777 fol.lat. intitulat (...) *Documinte originale şi acte contimpurane despre Aronu Vodă, românu emigratu, petrecătoru în Zecula, satu din comitatulu Turotz, dintr anii 1560 – 1562* („Traian", 25 aprilie 1869)

Dintre strategiile persuasive preferate de Hasdeu menţionăm citatul – o strategie ce constă în valorificarea prin decuparea şi utilizarea fragmentelor din documente. Prin intermediul citatului se reîmprospătează memoria cititorului cu privire la evenimentul consemnat şi i se permite publicistului să accentueze anumite aspecte ale propriei opinii:

> Citindu acestă manifestaţiune, cine oare nu-şi va aduce aminte celebra moţiune primită de către Constituanta din 1866? *Considerându că d. M. Cogălniceanu, ca ministru la 2 Maiu, prin lovitura de Stat s-a făcut* ***culpabil de un sperjur şi un atentat contra legilor,*** *subscrişii propunu ca Adunarea României, fără a mai cerceta titulu alesului,* ***în interesul demnităţei acestui corp şi al moralitatei publice****, să-lu respingă din sânulu seu* („Traian", 4 mai 1869).

Alte strategii persuasive la care recurge publicistul sunt întrebarea retorică, negaţia polemică, politeţea, aşa cum apar, spre exemplu, într-un articol din ziarul „Traian", din data de 25 aprilie 1859:

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)

> Tocmai d. Cogălniceanu să nu afle oare după placu vr'o şepte-spre-zeci hărburi pentru trebuinţa ad-interim a municipalităţii din capitală?
>
> De ce să nu ne aşteptăm bună-oră la D. Librecht, cununatu, în calitate de primaru, cu graţioasa fiică a lui Bucuru?

În strânsă legătură cu strategiile la care publicistul face apel şi cu calităţile remarcabile de scriitor stau şi mărcile stilistice. Spiritul pamfletar al lui Hasdeu este, deşi moderat, omniprezent, ironia, devenind în acest caz o marcă stilstică evidentă a publicisticii sale:

> De'naintea unui asemenea blăstemu pleacă-ţi fruntea, D-le Cogălnicene!
>
> Constituanta te-a stigmatisatu ca pe ucigaşulu libertăţii. Abrudulu te stigmatisează ca pe vânzătorulu naţiunii. Ce-ţi mai rămâne oare de acumu înainte? Înalta încredere a... d-loru Ivanovici, Nedelcovici şi Litinski!... („Traian", 27 aprilie 1869).

Asachi şi Hasdeu reprezintă două momente diferite ale evoluţiei discursului publicistic românesc. Primul este fondatorul, în Moldova, al acestui tip de discurs. Fiind primul, a întâmpinat toate dificultăţile pionieratului, începând chiar cu opoziţia venită din partea Rusiei care, iniţial, nu a dorit un asemenea ziar, ulterior a acceptat apariţia „Albinei", dar cu costuri pentru editor: o puternică cenzură mai ales în cazul textelor cu temă politică. Publicaţia abordează o gamă largă de subiecte, însă predomină cele literare, aici regăsindu-şi locul numeroase traduceri din literatura occidentală, dar şi scrieri timide ale autohtonilor. Deşi nu se poate vorbi despre un aparat argumentativ bine construit, despre mărci stilistice evidente ce conturează profilul stilistic al publicistului Asachi, există o serie de elemente ce atrag atenţia şi asigură unicitatea acestuia şi a publicaţiei sale. Interesante sunt mai ales faptele de limbă care, pe de o parte, reflectă un moment din evoluţia limbii române, pe de altă parte, reflectă opţiunile publicistului pentru un anumit lexic, pentru o anumită expresie în încercarea sa de a se face înţeles de către cititorii săi. Acesta încearcă să reducă diferenţele dialectale şi să găsească o expresie unică, pe înţelesul tuturor, aşa cum reiese chiar din *Înştiinţare* şi din *Înainte cuvântare*. Ezitarea între termenii arhaici şi cei neologici, crearea chiar de noi cuvine mai ales dupa model italian (este cunoscută preţuirea limbii italiene de către Asachi !) reflectă tocmai permanenta grijă a editorului pentru o expresie cât mai clară a ideilor. La nivel stilistic, se observă o predominare a anecdoticului, o camuflare a intenţiilor reale în spatele unor istorii, care însă sunt destul de transparente şi accentuează ideea de cenzură şi dorinţa de a găsi noi căi pentru a se sustrage acesteia.

De cealaltă parte, B.P. Hasdeu apare într-un moment în care trăsăturile stilului publicistic erau deja conturate. De aceea, analiza articolelor sale reflectă mai multe particularităţi ale acestui stil: de la conturarea unui aparat argumentativ şi persuasiv complex la identificarea unor mărci stilistice ce fac posibilă stabilirea profilului stilistic al publicistului Hasdeu. Deşi contextul politic nu era favorabil apariţiei unui publicist precum Hasdeu (el având de suferit de pe urma articolelor sale politice), acesta nu ezită să dea frâu liber propriilor opinii pe care le susţine cu argumente. Problema esenţială în publicistica lui Hasdeu este, ca şi în cazul lui Eminescu, adevărul. Acesta este motivul principal pentru care cei doi publicişti seamănă; la acesta se adaugă şi talentul scriitoricesc al celor doi, ambii fiind scriitori de excepţie, atât în epocă, cât şi pentru posteritate.

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)

Bibliografie

Andriescu 1977: Alexandru Andriescu, *Stil şi limbaj*, Iaşi, Editura Junimea.
Andriescu 1979: Alexandru Andriescu, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Editura Junimea.
Dumistrăcel 2006a: Stelian Dumistrăcel, *Discursul repetat în textul jurnalistic. Tentaţia instituirii comuniunii fatice prin massmedia*, Iaşi, Editura Universităţii „Al.I. Cuza".
Dumistrăcel 2006b: Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic din perspectiva stilurilor funcţionale*, Iaşi, Editura Institutul European.
Hasdeu 2002: B.P. Hasdeu, *Articole politice*, vol. I (1858–1868), ediţie critică de Stancu Ilin, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor.Iorga 1922: Nicolae Iorga, *Istoria presei române*, Tipărită de Sindicatul ziariştilor din Bucureşti.
Lovinescu 1927: Eugen Lovinescu, *Gheorghe Asachi – viaţa şi opera sa*, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor.
Mănucă 2003: Dan Mănucă, *Jurnalismul politic al lui B. P. Hasdeu*, în „Convorbiri literare", mai 2003, p. 48–51.
Râpeanu 2008: Valeriu Râpeanu, *O istorie a presei româneşti (de la Mihail Kogălniceanu la Nicolae Iorga),* Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine".
Slama Cazacu 2000: Tatiana Slama Cazacu, *Strategeme comunicaţionale şi manipularea,* Iaşi, Editura Polirom.
Vârgolici 2009: Teodor Vârgolici, *Revistele lui B.P. Hasdeu*, în „România Literară", nr. 30, 2009, p. 5.
Vişinescu 2003: Victor Vişinescu, *Stilistica presei*, Bucureşti, Editura Victor.

Izvoare: „Albina Românească", „Columna lui Traian", „Traian"

Research of the Origin of Romanian Journalism: Gh Asachi and B. P. Hasdeu

The nineteenth century is a period of extensive changes both socially, politically and economically as well as culturally. Changes in social, political and economical areas are reflected in the cultural and the most obvious changes are caused by the synchronization tendency to the Western culture. New areas appear and the existing areas are brought to the level of the Western culture. The journalism has a special place because it is an area that appears and developes its features in the nineteenth century.

In this article we will consider the setting up and evolution of Romanian journalism in the nineteenth century by reference to two leading journalists of the analyzed period: Gh Asachi and B.P. Hasdeu. Asachi is the founder of the first newspaper of Romanian language in Moldova, Hasdeu brings important contributions to journalism by separting clearly the areas of public interest in the pages of the newspaper. The first is the one who lays the foundation of journalism in Romanian, in its magazine (*Albina Românească*) we may find a variety of subjects: literature, culture, politics. Unlike his predecessor, B.P. Hasdeu makes a selection of topics according to the areas of life, in the pages of the same magazine or in different magazines (*Columna lui Traian* – literary magazine, *Romania* – publication that presents the political, economical, social situation). In this study we analyze several articles on political issues, paying attention both to the content (topics, doctrine, etc..) and to the form (language, argumentative and persuasive strategies, stylistic marks that underline the individuality of each one of the two journalists) in order to identify common elements and those specific to each publisher.

BDD-A1126 © 2013 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-22 21:00:25 UTC)